

GRAMÁTICA DA LINGUA GALEGA

I

FONÉTICA E FONOLOXÍA

XOSÉ RAMÓN FREIXEIRO MATO

GRAMÁTICA DA LINGUA GALEGA

I

FONÉTICA E FONOLOXÍA

XOSÉ RAMÓN FREIXEIRO MATO

2ª edición: outubro 2006

© Xosé Ramón Freixeo Mato

© PROMOCIÓN CULTURAIS GALEGAS, S. A.

Rúa do Príncipe, 22. 36202 VIGO

ISBN-10: 84-8341-060-5

ISBN-13: 978-84-8341-060-8

D. Legal: 244529/06

Impresión e acabamento:

Norprint Artes Gráficas S. A.
4780-583 Santo Tirso - Portugal

Abreviaturas	21
Signos fonéticos utilizados	25
Introdución: a gramática	29
Definición e clases	31
Partes da gramática	32
A tradición gramatical galega	32
1. Fonética e fonoloxía	39
1.1. Definición e relacóns	41
1.2. A unidade fonolóxica: o fonema	43
1.2.1. Definición	43
1.2.2. Conmutación	43
1.2.3. Oposición e contraste	44
1.2.4. Neutralización e arquifonema	46
1.3. A unidade fonética: o son	47
1.3.1. Definición	47
1.3.2. Variantes fonéticas	47
1.3.3. Sons vocálicos e sons consonánticos	48
1.4. A ortografía	49
1.4.1. A cuestión da ortografía galega	49
1.4.1.1. Análise histórica	49
1.4.1.2. Situación actual	56
1.4.2. Letras e dígrafos	60
1.4.3. O alfabeto	61
2. O sistema vocálico	63
2.1. Caracterización fonética e fonolóxica das vogais	65
2.2. Clasificación das vogais	66
2.3. Definición do sistema vocálico galego	69

2.4. Os subsistemas vocálicos	71
2.4.1. O subsistema tónico	71
2.4.1.1. Modelo xeral	71
2.4.1.2. O fonema vocálico /a/	72
2.4.1.3. Os fonemas vocálicos /ɛ/, /ɔ/	74
2.4.1.3.1. Casuística de /ɛ/	74
2.4.1.3.2. Casuística de /ɔ/	79
2.4.1.4. Os fonemas vocálicos /e/, /o/	82
2.4.1.4.1. Casuística de /e/	82
2.4.1.4.2. Casuística de /o/	84
2.4.1.4.3. A metafonía	86
Metafonía de -o e -a	86
A súa distribución xeográfica	88
Outros posíbeis casos de metafonía	90
2.4.1.4.4. A influencia da nasal trabante	92
2.4.1.5. Os fonemas vocálicos /i/, /u/	93
2.4.2. Os subsistemas átonos	94
2.4.2.1. O vocalismo pretónico	94
2.4.2.1.1. Caracterización xeral	94
2.4.2.1.2. En posición inicial	98
A prótese	98
A aférese	100
2.4.2.1.3. En posición medial	101
A asimilación: harmonización e labialización ..	101
A disimilación	105
A anaptixe	106
A síncope	107
2.4.2.1.4. A palatalización de /a/	108
2.4.2.2. O vocalismo postónico interior	109
2.4.2.2.1. Caracterización xeral	109
2.4.2.2.2. A síncope	111
2.4.2.3. O vocalismo postónico final	112
2.4.2.3.1. Caracterización xeral	112
2.4.2.3.2. A parágoge	113
2.4.2.3.3. A apócope	115
2.4.2.4. O vocalismo átono e o modelo estándar de lingua	116
2.4.2.5. Síntese	117
2.5. Ditongos e tritongos	119
2.5.1. As semivogais	119
2.5.2. Definición de ditongo	120

2.5.3. Ditongos decrecientes	120
2.5.3.1. Descripción	120
2.5.3.2. Alternancias <i>-au/-ao, -eu/-eo</i> en final de palabra	121
2.5.4. Ditongos crecentes	122
2.5.4.1. Descripción e problemática	122
2.5.4.2. Ditongo e hiato. A epéntese	124
2.5.5. Ditongos homoxéneos	127
2.5.6. Síntese	128
2.5.7. Tritongos	130
3. O sistema consonántico	131
3.1. Os sons consonánticos e a súa clasificación	133
3.1.1. A fronteira fonética entre vogais e consoantes	133
3.1.2. As soantes	134
3.1.3. As obstruíntes	135
3.2. Os fonemas consonánticos e as súas realizacións	136
3.2.1. Clasificación	136
3.2.2. Os fonemas oclusivos	138
3.2.2.1. Os xordos /p/, /t/, /k/	138
3.2.2.2. Os sonoros /b/, /d/, /g/	138
3.2.2.3. Os grupos consonánticos cultos	139
3.2.2.4. A gheada	142
3.2.2.4.1. Extensión territorial e situación social	143
3.2.2.4.2. Valoración histórica da gheada	144
3.2.2.4.3. Teses sobre a orixe da gheada	150
3.2.2.4.4. Argumentos a favor da tese castelanista	153
3.2.2.4.5. A gheada e o estándar lingüístico	158
3.2.2.3. O fonema africado /tʃ/	159
3.2.4. Os fonemas fricativos	159
3.2.4.1. O fricativo labiodental /f/	159
3.2.4.2. O fricativo interdental /θ/	160
3.2.4.3. O fricativo alveolar /s/	160
3.2.4.4. O fricativo prepalatal /ʃ/	161
3.2.4.5. O seseo	162
3.2.4.5.1. Orixe do seseo	162
3.2.4.5.2. Tipos de seseo	164
3.2.4.5.3. Extensión territorial	164

3.2.4.5.4. Subsistemas de sibilantes	166
3.2.4.5.5. Valoración e uso do seseo na lingua escrita	169
3.2.4.5.6. Conclusión	174
3.2.5. Os fonemas nasais. A nasal velar	175
3.2.6. As consoantes líquidas	179
3.2.6.1. As laterais	179
3.2.6.1.1. A lateral alveolar /l/	179
3.2.6.1.2. A lateral palatal /ʎ/	180
3.2.6.1.3. A deslateralización de /ʎ/	180
3.2.6.2. As vibrantes	181
3.2.6.2.1. A vibrante simple e a vibrante múltipla	181
3.2.6.2.2. A metátese	182
3.2.6.3. Vacilación entre líquidas	183
3.2.7. Fenómenos de asimilación e disimilación entre consoantes	185
3.3. Síntese esquemática das consoantes	187
3.3.1. Cadro de fonemas consonánticos en galego	187
3.3.2. Cadro de sons consonánticos en galego	188
3.4. Exemplo de transcripción fonética	189
4. Fonética sintáctica	191
4.1. Sandhi e eufonía	193
4.2. Encontros vocálicos	194
4.2.1. O uso do apóstrofo na lingua escrita	194
4.2.2. Encontro de vogais tónicas	197
4.2.3. Encontro de átona e tónica	198
4.2.4. Encontro de átonas homólogas	200
4.2.5. Encontro de átonas non homólogas	201
4.2.6. A conxunción copulativa	204
4.3. Encontros consonánticos	205
4.3.1. O -n final de palabra	206
4.3.2. O -s final de palabra	211
4.3.3. O -r final de palabra	213
4.3.4. O -l e o -z finais de palabra	214
4.4. Conclusión	214

5. A sílaba	217
5.1. Definición e delimitación	219
5.2. Estrutura da sílaba	220
5.3. Clases de sílabas	223
6. Os trazos suprasegmentais	225
6.1. O acento	227
6.1.1. Definición, función e clases	227
6.1.2. O acento na sílaba e na palabra	228
6.1.3. Sobre as regras de acentuación	230
6.2. A entoación	233
6.2.1. O ton e as linguas	233
6.2.2. Entoación e melodía	234
6.2.3. O grupo fónico	235
6.2.4. Modelos de entoación en galego	236
6.3. A duración	239
6.3.1. Definición e rendemento nas linguas	239
6.3.2. A cantidad vocalica en galego	239
7. A fonoestilística	243
7.1. A estilística: definición e clases	245
7.2. Fonoestilística e fonosimbolismo	246
7.3. O potencial expresivo dos fonemas	247
7.3.1. A expresividade dos fonemas vocálicos	248
7.3.2. A expresividade dos fonemas consonánticos	252
7.4. Valor expresivo da repetición de fonemas	259
7.5. A onomatopea	263

7.6. Alteracións fonéticas en textos literarios	269
7.7. A expresividade nos trazos suprasegmentais	276
7.8. A grafoestilística	280
8. Desenvolvemento de abreviaturas usadas nos textos literarios	285
9. Bibliografía	289
10. Índices	299
10.1. De palabras e expresións transcritas	301
10.2. De materias	309
10.3. De autores	314